

Zbigniew Moździerz

PRODUCENCI POCZTÓWEK

Pocztówki to wynalazek lat siedemdziesiątych XIX w. Pierwsze pocztówki tatrzańskie pojawiły się w 1894 r. i przedstawiały widoki z południowej strony Tatr. Pierwsze fotografie, które trafiały na tatrzańskie pocztówki, były autorstwa Awita Szuberta (1837–1919). Już na początku lat osiemdziesiątych XIX w. można było kupić w Dworcu Tatrzańskim pamiątkowe zdjęcia Szuberta, a od ok. 1885 r. także Stanisława Bizańskiego, w formie albuminowych odbitek naklejonych na ozdobne kartoniki¹. Najstarsze pocztówki z widokami tatrzańskimi lub uwieczniającymi charakterystyczne miejsca albo budynki w Zakopanem ukazały się w połowie lat dziewięćdziesiątych XIX stulecia i niebawem stały się bardzo popularnym i atrakcyjnym sposobem przekazywania obrazów i wiadomości, a także promocji regionu w kraju i poza jego granicami. W pierwszym dziesięcioleciu XX w. w obiegu było kilka tysięcy wzorów pocztówek tatrzańskich. Ich autorami było coraz liczniejsze grono fotografów tatrzańskich rekrutujące się spośród zawodowych fotografów, turystów i taterników, a wydawcami były zarówno renomowane wydawnictwa, jak i niewielcy nakładcy lokalni. Sprzyjał temu rozwój fotografii, który ułatwiał robienie zdjęć amatorom, co umożliwiało także produkcję pocztówek na podstawie własnych zdjęć. W 1907 r. istniało już ponad 5000 wzorów.

Najstarsze widokówki o tematyce tatrzańskiej, zakopiańskiej i podhalańskiej były wydawane nakładem m.in.: Józefa Rysia (od 1908 r. jego firmy Wisła), Józefa F. Komenzińskiego, Stanisława Ciszewskiego, Jana Franciszka Fischera, Bazaru Zakopiańskiego Kamila Bauma, Wydawnictwa Salonu Malarzy Polskich z Krakowa. W drugiej połowie lat dziewięćdziesiątych XIX w. produkcją pocztówek zaczęli zajmować się także m.in.:

¹ Zob. Anna Liscar, *Cudne widoki gór naszych*, [w:] *Tatry czas odkrywców*, Zakopane 2009, s. 98; też, *Fotografowie odkrywają Tatry*, „Podkowieński Magazyn Kulturalny” [Podkowa Leśna] 2009, nr 61–62; też, *Wystawa „Patrząc w Tatry... Fotografia tatrzańska i zakopiańska do 1914 r.”*, Muzeum Tatrzańskie im. dra Tytusa Chalubińskiego w Zakopanem, 8 lipca 2000 – 7 stycznia 2001 r., „Dagerotyp” [Warszawa] 2000, nr 9, s. 49–52; Wiesław Siarzewski, *Historia fotografii tatrzańskiej. Awit Szubert*, Zakopane 2011, tenże, *Tatr fotografowanie. Amatorzy i profesjonalści, czyli trudne początki*, „Tatry” 2007, nr 2 (20), wiosna, s. 52–60; tenże, *Zdjęcia Zakopanego i Tatr z pracowni Stanisława Bizańskiego w Krakowie*, „Dagerotyp” [Warszawa] 2011, nr 20, s. 27–104.

Józef Jaworski, Henryk Schabenbeck (firma Stefa, Zakopane), Teofil Studnicki, Józef Turek (firma Podhale), A.Z. Zembaty, Stanisław Zdyb i Józef Oppenheim (firma Tatry), J. Czernecki z Wieliczki czy Wydawnictwo „Sztuka” z Krakowa².

W okresie międzywojennym powstało wiele nowych firm fotograficznych produkujących fotowidokówki i pocztówki, ale funkcjonowały także stare. Nadal wydawały fotowidokówki firma Stefa Henryka Schabenbecka, firma Teofila Studnickiego czy Salon Malarzy Polskich z Krakowa (S.M.P.Kr.). Józef Oppenheim dalej fotografował, ale założył własną firmę wydawniczą pod nazwą Wytwórnia Fotografii Tatrzańskich „Watra”, podobnie jak bracia Stefan i Tadeusz Zwolińscy, którzy od 1924 r. prowadzili w Zakopanem działalność wydawniczą pod szyldem Wydawnictwa Księgarni L. Zwolińskiego³. Powstały też zupełnie nowe wydawnictwa w samym Zakopanem – E. Przybytko (willa Marynka, ul. Chramcówki), Satrap. Photo, Wydawnictwo Bazaru Artystycznego (ul. Krupówki 32), Wydawnictwo „Podhale”, jak i poza nim – Wydawnictwo „Sztuka” z Krakowa, Wydawnictwo „Nauka i Sztuka” z Krakowa, Wydawnictwo „Polonia” z Krakowa, Wydawnictwo Polskie „Promień” z Krakowa (malarstwo rodzajowe i pejzażowe z Podhala), Wydawnictwo „Galeria Polska” z Krakowa (malarstwo polskie), Wydawnictwo Widoków Artystycznych, Książnica „Atlas” ze Lwowa, Współczesna Sztuka z Przemyśla, Zakład Graficzny B. Wierzbicki i Spółka z Warszawy (W. Skoczylas) czy Wydawnictwo Muzeum Etnograficznego z Krakowa.

Pocztówki o tematyce tatrzańskiej i zakopiańskiej ukazywały się także nakładem własnym, jak np. Sekcji Narciarskiej Towarzystwa Tatrzańskiego w Zakopanem, Franciszka Trzaski z Zakopanego (także R.T.; Zakopane, ul. Kościuszki), Sklepu Tatrzańskiego, Kiosku „Pocztówka” (Zakopanego, ul. Kościuszki), Towarzystwa Przyjaciół Bukowiny czy T.[owarzystwa] Wz.[ajemnej] Pom.[ocy] P. Kapł.[anów] Kat.[olickich] „Księżówka”. Drukiem zajmowały się głównie drukarnie krakowskie, m.in. Zakłady Reprodukcyjne „Akropol”, Drukarnia Narodowa, Drukarnia „Szkolnica”, Drukarnia Muzeum Przemysłowego oraz Drukarnia Literacka.

Pocztówki i fotowidokówki wydawane były także podczas okupacji. Producentami fotowidokówek byli m.in. bracia Zwolińscy, a drukiem zajmowały się zakłady graficzne przejęte przez Niemców, jak np. Druck Graphische Anstalt „Akropol” w Krakowie.

Po drugiej wojnie światowej państwo zdominowało ruch wydawniczy w Polsce, także w dziedzinie pocztówek, choć czasem pod szyldem spółdzielczym lub stowarzyszeniowym. Wydawaniem pocztówek zajmowały się m.in.: „Foto-Jedność” Zakopane, Twórczy Zespół Artystów Plastyków w Warszawie, Wydawnictwo „Czytelnik”, Biuro Wydawnicze

² Zob. Adam Czarnowski, *Tatrzańska fotografia krajoznawcza (część I – do roku 1918)*, „Wierchy” 1997 [wyd. 1998], nr 63, s. 119–142.

³ Zob. A. Czarnowski, *Tatrzańska fotografia krajoznawcza (część II – od roku 1919)*, „Wierchy” 1998 [wyd. 1998], nr 64, s. 171–192.

1

1 Willa Koliba w Zakopanem. Pocztaówka
wydana nakładem Józefa Rysia, 1898 (540).
Zbiory Archiwalne Muzeum Tatrzańskiego
im. Dra Tytusa Chalubińskiego [dalej MT-ZA],
sygn. GR/173/179

2 Kościół pw. św. Rodziny w Zakopanem.
Pocztaówka wydana nakładem Jana Fischera
i spółki, 1899. MT-ZA, sygn. GR/173/85

2

3 Ochrona pw. św. Kazimierza
w Zakopanem. Pocztaówka wydana
nakładem Józefa Rysia, 1903 (730).
MT-ZA, sygn. GR/173/85

177

3

„Ruch” (potem RSW Prasa, Książka „Ruch”), Foto-Wydawnictwo PTTK (potem Wydawnictwo PTTK), PTTK – Zakład Wytwórczy „Foto Pam” w Jaśle, Krajowa Agencja Wydawnicza, a od 1990 r. wiele prywatnych firm, jak np. Wydawnictwo Krystyny Ziemak „Limba” z Zakopanego, Wydawnictwo „Krokus” Marii Momot z Zakopanego, Wydawnictwo „Giewont” z Zakopanego, Wydawnictwo „Góry”, Editions „Spotkania”, Fundacja „Fotografia dla Przyszłości” i wiele innych.

NAJSTARSZE ZBIORY (DO 1918)

Zaczątek zbiorów pocztówek, podobnie jak fotografii, powstał w Muzeum Tatrzańskim w zasadzie dzięki zapisowi Zygmunta Gnatowskiego, zmarłego w 1906 r. prezesa Towarzystwa Muzeum Tatrzańskie im. Dra Tytusa Chałubińskiego. Jego trzy albumy widokówek z lat 1898–1906 liczą przeszło 600 sztuk⁴. Jest to kolekcja nieuporządkowana chronologicznie, choć niektóre jej części mają porządek tematyczny. Do najstarszych należą datowane widoki willi Sienkiewiczówka przy ul. Zamoyskiego i drewnianego gmachu Muzeum Tatrzańskie przy ul. Chałubińskiego – wydane nakładem Józefa F.J. Komendzińskiego⁵. Większość pocztówek przedstawia krajobrazy lub obiekty w Zakopanem sfotografowane około rok wcześniej, niż wskazuje na to data wydania, jak np. widoki hotelu Staszeczkówka przy ul. Krupówki (fot. 1898) oraz willi Koliba, pierwszego domu w stylu zakopiańskim wzniesionego przy ul. Kościeliskiej (fot. 1898) – wydane nakładem Józefa Rysia prawdopodobnie w 1900 r.⁶

Wśród pocztówek z tego czasu są widoki tatrzańskie wydane nakładem Józefa Rysia⁷, np.: Wodospad Mickiewicza (nr 542), widok Kuźnic z Nosala (nr 550), Dolina za Bramką (nr 551, 552, 553), Brama Kraszewskiego (nr 582), Pisana (nr 584), Mięguszwieckie Turnie (nr 589), Jesion Walczaków (nr 597), Nosal (nr 598), Morskie Oko (nr 630), Dolina Białego (nr 641), Staw Smreczyński w Dolinie Kościeliskiej (nr 645), Wywierzysko Bystrej na Kalatówkach (nr 646 z 1901), Dolina Białego Potoku (nr 648 z 1901), Dolina Bystrej i klasztor braci albertynów (nr 650 z 1901), Dolina Małej Łąki (nr 657 z 1902), Dolina Strążyska (nr 571, 631 oraz 666, 667 z 1902)⁸. Interesujące widoki tatrzańskie wydawane były także nakładem Jana Franciszka Fischera: Kościelec i Świnica (nr 42), panorama ze Świnicy (nr 45), Czarny Staw (nr 49), Wodospad Skok (nr 50), Czarny Staw pod Kościelcem (nr 52), widok z Hali Królowej (nr 53), widok z Hali Miętusiej (nr 56),

⁴ MT-ZA, sygn. GR/172/1283, GR/173/1184; GR/174/1165.

⁵ MT-ZA, sygn. GR/173/140, 141.

⁶ MT-ZA, sygn. GR/173/169, 179. Wymienione pocztówki są niedatowane, ale posiadają kolejne numery: 533 i 540. Od 1901 r. pocztówki Józefa Rysia były już datowane (np. Niedziela w Zakopanem, wyd. 1901, nr 651).

⁷ Zob. A. Czarnowski, *Tatrzańska...*, dz. cyt., s. 140.

⁸ Np. MT-ZA, sygn. GR/174.

4

Nakładem S. Ciszewskiego w Zakopanem.

Góralki Zakopiańskie.

4 Góralki zakopiańskie. Poczтівka wydana nakładem Stanisława Ciszewskiego, 1903. MT-ZA, sygn. GR/172/168

5 Sanatorium Czerwonego Krzyża w Zakopanem przy ul. Chramcówki. Poczтівka wydana nakładem Wydawnictwa „Sztuka Polska”, 1935 (nr 86). MT-ZA, sygn. AF/3504/MT/011

179

ZAKOPANE. Sanatorium Czerwonego Krzyża.

5

Dolina Chochołowska (nr 57), widok z Boczania (nr 59), Dolina Jaworzynka (nr 61)⁹. Wiele widoków tatrzańskich w kolekcji Muzeum Tatrzańskiego wydanych zostało nakładem Zakładu Fotograficznego Stanisława Bizańskiego, jak np. widok z Koziego Wierchu, Wodospad Mickiewicza, Skała Sowy w Dolinie Kościeliskiej, sikława w Dolinie Pięciu Stawów Polskich, sikława w Dolinie Strążyskiej¹⁰.

Bardzo częstym tematem były charakterystyczne budynki w Tatrach i Zakopanem. W zbiorach MT można znaleźć liczne pocztówki obiektów architektonicznych wydane nakładem: Józefa F.J. Komendzińskiego – willa Koliba przed rozbudową (nr 28, 1899), stary kościół w Zakopanem; Józefa Rysia – hotel Morskie Oko (nr 618, 1901), willa Sas (nr 679, 1902), Zakład Kórnicki w Zakopanem (nr 710), Sanatorium Dłuskich (nr 725, 1903), willa Koliba po rozbudowie (nr 726, 1903), Dworzec Tatrzański (nr 740, 1903), hotel Warszawianka (nr 741, 1903), restauracja w Kościeliskach (nr 746, 1903); Stanisława Ciszewskiego – Sanatorium dra Dłuskiego (fot. J. Mien), Dom pod Jedłami na Koziołcu; Jana Franciszka Fischera – nowy kościół, Dolina Kuźnic z Bystrego (nr 110); Bazaru Zakopiańskiego Kamila Bauma – nowy kościół w Zakopanem, stary kościół w Zakopanem; J. Laski – nowy kościół w Zakopanem; Stanisława Bizańskiego – mosty przy Wodogrzmotach Mickiewicza, a także Wydawnictwa Malarzy Polskich z Krakowa – szałas w Małej Łące (1901), nowy kościół w Zakopanem (1902)¹¹.

Innymi tematami w tym czasie były zdjęcia góralek i górali, scenki rodzajowe, ornamentyka ludowa lub w stylu zakopiańskim oraz reprodukcje obrazów i rysunków. Wśród wizerunków górali znajdują się m.in. wydane przez S. Ciszewskiego (m.in. Góralki zakopiańskie, Góral mający przeszło sto lat, Staszek Roj przewodnik, Józek Roj przewodnik)¹², J. Rysia (np. Rodzina Górali, Józek Roj, Góral, Baca z Pisanej, Górale, Baca na Smytniej, Góralki)¹³, Wydawnictwa Malarzy Polskich z Krakowa (np. wizerunek górala i góralki)¹⁴. Interesujące są też scenki rodzajowe, np. budka wożąca letników z Chabówki do Zakopanego (nakł. S. Bizańskiego), na wiecznych śniegach, dojenie owiec na hali, niedziela w Zakopanem (nakł. J.F. Fischera)¹⁵, budki oraz sanki na ulicach Zakopanego (nakł. J. Rysia)¹⁶ czy przy szałasach w Strążyskach (nakł. S. Ciszewskiego)¹⁷. Jeszcze ciekawsze są wydarze-

⁹ Np. MT-ZA, sygn. GR/173.

¹⁰ MT-ZA, sygn. GR/173/104108.

¹¹ MT-ZA, sygn. GR/172, GR/173, GR/174, GR/3086.

¹² MT-ZA, sygn. GR/172/168-171.

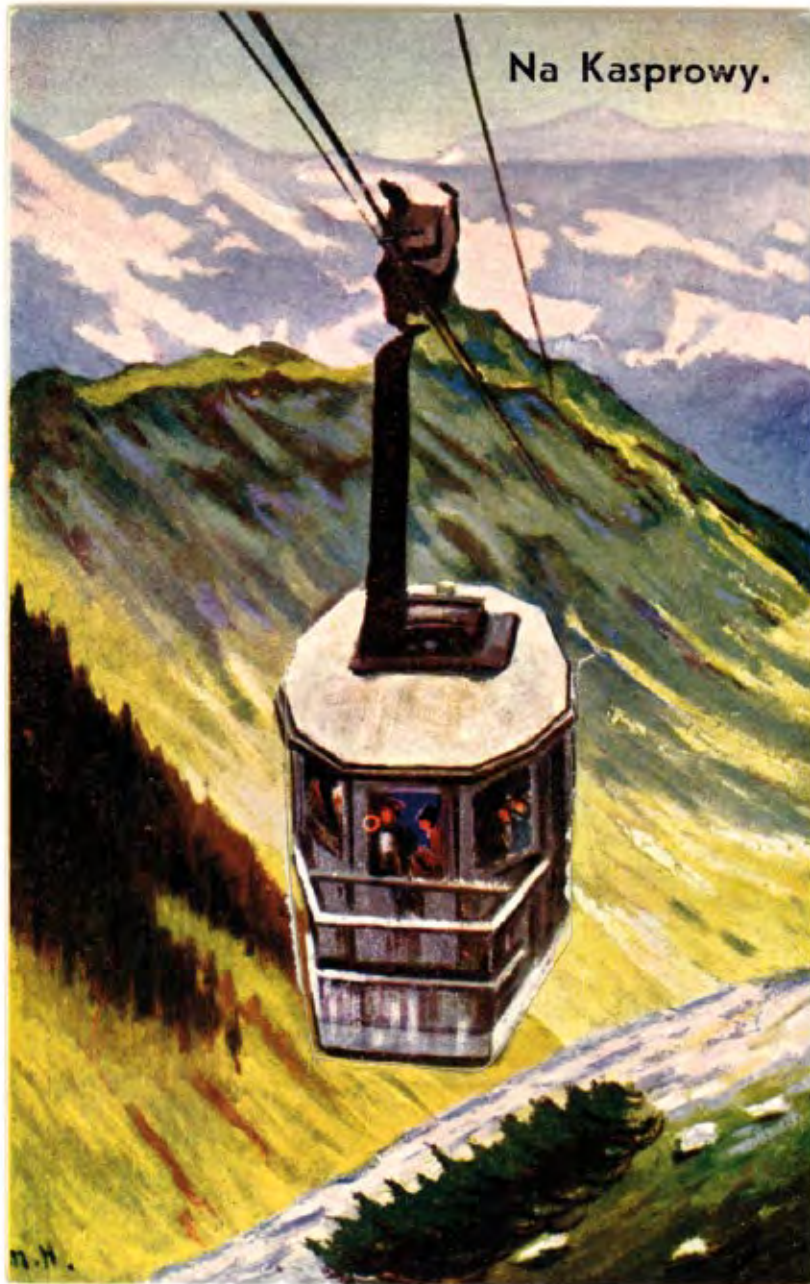
¹³ MT-ZA, sygn. GR/172/83, 84, 103, 121, 205, 259, 277, 279.

¹⁴ MT-ZA, sygn. GR/172/218, 219.

¹⁵ MT-ZA, sygn. GR/173/28, 90, 91, 103.

¹⁶ MT-ZA, sygn. GR/174/7375.

¹⁷ MT-ZA, sygn. GR/172/172.

6

181

6 Kolejka na Kasprowy Wierch.
Pocztówka wydana nakładem
Wydawnictwa Świt, 1936. MT-ZA,
GR/2049

nia historyczne, jak np. poświęcenie nowego kościoła parafialnego (nakł. J.F. Komendzińskiego) czy pomnika dra Tytusa Chałubińskiego (nakł. J. Rysia)¹⁸.

W zbiorach Gnatowskiego zachowała się seria pocztówek wydanych nakładem S. Ciszewskiego przedstawiających rysunki Walerego Eljasza-Radzikowskiego, m.in.: Zakopane, Hala Gąsienicowa, Świnica z Koziego Wierchu (z kozicami), Brama Kraszewskiego w Dolinie Kościeliskiej, Wodospad Mickiewicza, Czarny Staw Gąsienicowy, Dolina Strążyńska, Pisana w Dolinie Kościeliskiej, Morskie Oko, Na Zawracie, Przepawa po śniegu, Schodzenie ze szczytów, U szczytu, Na przełęczy, Powrót z wycieczki, W szałasie wśród słoty, Przygody w Tatrach, Wierzchem konno na wycieczce, W powrocie z wycieczki, Popas na wyżynach tatrzańskich, Przepawa na węgierską stronę Tatr (przy Łysej), Noc księżycowa nad jeziorem w Tatrach, Wejście do szalupy nad Morskim Oku, Wieczór w schronisku Tow.[arzystwa] Tatrzańskiego z tańcem góralskim, Sanna z przygodami¹⁹. W kolekcji są też pocztówki wydane nakładem Bazaru Zakopiańskiego Kamila Bauma na podstawie akwael Marii Eljasz, np.: Czarny Staw w Tatrach, Kazalnica w Dolinie Białego Potoku, Brama Kraszewskiego w Dolinie Kościeliskiej, Morskie Oko w Tatrach, Dolina za Bramką, Giewont z szałasem, Nowy kościół w Zakopanem²⁰.

Pocztówki z początku XX w. sporadycznie drukowano w kolorze, zwłaszcza jeżeli chodzi o reprodukcje malarstwa (np. Aleksandra Kotsisa), akwael (np. Marii Eljasz) czy rysunków. W przypadku widoków krajobrazowych lub budownictwa i architektury kolor był czasem zupełnie przypadkowy, jak np. niebieska dachówka ceramiczna, czerwone lub niebieskie gonty²¹.

POCZTÓWKI Z LAT MIĘDZYWOJENNYCH I PO DRUGIEJ WOJNIE ŚWIATOWEJ

Zbiory z lat międzywojennych są już zdecydowanie mniej kompletne. Liczba wzorów była już tak duża, że nie sposób było kolekcjonować wszystkie. Próbował temu sprostać Juliusz Zborowski, zasłużony dyrektor Muzeum Tatrzańskiego w latach 1921–1965. Nadal wydawano sprawdzone już tematy, a więc widoki krajobrazowe, charakterystyczne budynki, wizerunki górali i górali, scenki rodzajowe. Ukazywały się one nakładem zarówno niektórych dotychczasowych firm, jak np. Salon Malarzy Polskich w Krakowie, Stefa Henryka Schabenbecka w Zakopanem, jak i licznych nowo powstałych w Zakopanem, np. Wytwórni Fotografii Tatrzańskich „Watra” Józefa Oppenheima oraz Wydawnictwa Księgarni L. Zwolińskiego Stefana i Tadeusza Zwolińskich. Wydawaniem tatrzańskich i zakopiańskich pocztówek zajmowały się też liczne wydawnictwa spoza Zakopanego, jak np. wspomniane wydawnictwa krakowskie: Sztuka, Nauka i Sztuka, Polonia, Promień,

¹⁸ MT-ZA, sygn. GR/172/202, GR/174/138.

¹⁹ MT-ZA, sygn. GR/172/143-161, 228-233.

²⁰ MT-ZA, sygn. GR/173/110-119.

²¹ Np. GR/3086/24, 31.

Galeria Polska, Widoków Artystycznych, Muzeum Etnograficznego; a także z innych miejscowości, jak np. Książnica „Atlas” ze Lwowa, Współczesna Sztuka z Przemyśla, Zakład Graficzny B. Wierzbicki i Spółka z Warszawy czy Wydawnictwo z Krakowa.

Nowymi tematami stały się zdjęcia sportowe, prezentujące zwłaszcza sporty zimowe. Juliusz Zborowski starał się, w miarę możliwości finansowych, zdobywać widokówki zróżnicowane zarówno tematycznie, jak i ze względu na wydawców. Znowu najliczniejszą grupę stanowią widoki tatrzańskie oraz charakterystyczne obiekty architektoniczne, zarówno zabytkowe (liczne pocztówki przedstawiające wille w stylu zakopiańskim – głównie Kolibę i Pod Jedłami, a także kaplicę w Jaszczurówce)²², jak i wzniesione współcześnie. Z tych ostatnich liczne budynki w stylu zakopiańskim drugim (nowy szpital na Ciągłowie, Cieszynianka w drodze do Białego, muzeum i mauzoleum Jana Kasprowicza na Harendzie, Kadrówka Młodych Polaków z Zagranicy na Groniku)²³, stylu dworkowym (jak np. willa Koziańskich na Koziańcu, pensjonat Radowid przy ul. Sienkiewicza, willa Harnaś przy ul. Piłsudskiego)²⁴, półmodernistyczne (Sanatorium KBK na Bystrem, hotel Bristol na Bulwarach Słowackiego, Sanatorium Nauczycielskie, pensjonat Carlton w drodze do Białego, pensjonat Tristan przy ul. Żeromskiego)²⁵, nowoczesne obiekty reprezentujące styl funkcjonalny (np. Dom Urzędników Banku Polskiego na Bulwarach Słowackiego, pensjonat Pod Błachą)²⁶, schroniska (na Hali Gąsienicowej, w Dolinie Pięciu Stawów Polskich, w Dolinie Chochołowskiej)²⁷, skocznię oraz zawody²⁸. Z lat trzydziestych XX w. zachowały się liczne widokówki z bardzo popularnym tematem, jakim były obiekty wzniesione na Mistrzostwa Świata FIS w 1939 r. (kolejka linowa na Kasprowy Wierch, kolejka linowo-terenowa na Gubałówkę, restauracja na Gubałówce, obserwatorium meteorologiczne na Kasprowym Wierchu, hotel na Kalatówkach, a także brama powitalna przy ul. Kościuszki)²⁹.

Nadal ukazywały się pocztówki okolicznościowe czy specjalistyczne, np. z podhalańską ornamentyką ludową czy eksponatami etnograficznymi, wydawane przez Muzeum Etnograficzne w Krakowie, które również znajdują się w zbiorach Muzeum Tatrzańskiego. Popularne było także wydawanie współczesnych dzieł artystycznych, jak np. grafik

²² M.in. 2900/5055 (dom Pod Jedłami, kaplica w Jaszczurówce).

²³ Np. GR/3504/17.

²⁴ Np. GR/1034 (willa Koziańskich), GR/742, 1035 (Radowid), GR/494 (Harnaś).

²⁵ Np. GR/954, 1811, 1812 (KBK), GR/495, 1037, 1040, 1103 („Bristol”), GR/735, 1806, 1807, 3504/5, 6 (Sanatorium Nauczycielskie), GR/3504/16, 3531/5 (Carlton), GR/2360 (Tristan).

²⁶ Np. GR/1033 (Bankowiec), GR/1813 (Pod Błachą).

²⁷ Np. GR/539, 813, 823, 830; 2900/368, 552, 556 (Hala Gąsienicowa); GR/543, 807, 2900/486, 3504/10 (Dol. 5-ciu Stawów Pol.), GR/544, 2900/539 (Dol. Chochołowska).

²⁸ Np. GR/1184, 1186, 1190, 1199, 3243/10.

²⁹ Np. GR/733, 2202/7, 8; 2236/11; 2385/1; 2393; 2468/11 (dolna stacja w Kuźnicach); GR/2396, 2399; 2406; 2468/13; 2470/7 (górną stacją na Kasprowym Wierchu); GR/2370/1; 2371; 2379 (dolna stacja pod Gubałówką); GR/2205; 2224/7; 2229/3; 2369/3, 5 (górną stacją na Gubałówce); GR/831; 2369/6, 7; 2378; 2469/7; 3504/27 (restauracja); GR/850, 852; 2470/5 (obserwatorium); GR/834, 847 (Kalatówki); GR/1048, 1849 (brama).

Władysława Skoczylasa, Zofii Stryjeńskiej czy malarstwa Stanisława Gałka, Mariana Hanemana, Osipa (Józefa) Kuryłasa³⁰.

Podczas okupacji wydawano nieliczne fotowidokówki, głównie wykonywane w zakładzie fotograficznym Zwolińskich, przedstawiające widoki Zakopanego oraz obiekty z nim kojarzone (kolejki na Kasprowy Wierch i na Gubałówkę, skocznia na Krokwi itp.). Ich egzemplarze znajdują się oczywiście w zbiorach MT³¹.

Po drugiej wojnie światowej tematyka się nie zmieniła, choć pojawiły się też kartki o wydźwięku ideologicznym. Także i takie znajdują się w zbiorach Muzeum Tatrzańskiego. Do najpopularniejszych wydawców należały, jak wspomniano na wstępie: „Foto-Jedność” Zakopane, Twórczy Zespół Artystów Plastyków w Warszawie, Wydawnictwo „Czytelnik”, Biuro Wydawnicze „Ruch” (potem RSW Prasa, Książka „Ruch”), Foto-Wydawnictwo PTTK (potem Wydawnictwo PTTK), PTTK – Zakład Wytwórczy „Foto Pam” w Jasle, Krajowa Agencja Wydawnicza. Oprócz widoków tatrzańskich i ogólnie krajo-
brazowych (liczne widoki Zakopanego z Gubałówki) do najcenniejszych należą aktualne widoki budowli architektonicznych. Początkowo były to budynki w stylu nowozakopiańskim, reprezentujące miejscową architekturę socrealistyczną, a więc schroniska na Hali Ornak, w Dolinie Pięciu Stawów Polskich i w Dolinie Chochołowskiej, Dom Turysty, a także Muzeum Lenina w Poroninie³².

W latach sześćdziesiątych i siedemdziesiątych XX w. gromadzono w archiwum Muzeum Tatrzańskiego kolejne widoki krajo-
brazowe czy sceny rodzajowe oraz to, czym ówczesna propaganda chciała się pochwalić. Była to na szczęście głównie architektura związana z Mistrzostwami Świata FIS w 1962 r. (restauracje: FIS przy dworcu kolejowym PKP, Wierchy przy skrzyżowaniu ulic Krupówki i Tetmajera, Pod Smrekami przy rondzie kuźnickim czy Ośrodek Sportowy przy ul. Bronisława Czecha)³³, a później osiągnięcia socmodernizmu (m.in. domy wczasowe Energetyk, Hyrny i Rzemieślnik przy ówczesnej ul. 15 Grudnia, obecnie Piłsudskiego, Hotel „Kasprowy” na Polanie Szymaszkowej)³⁴. Z wydawcami współpracowało liczne grono fotografików miejscowych, a wśród nich m.in.: Krystyna Gorazdowska, Zbigniew Kamykowski, Władysław Werner, Tadeusz Olszewski, Roman Serafin, Zofia Zwolińska.

Jak wspomniano, po 1990 r. liczba producentów pocztówek gwałtownie wzrosła. Przeważnie były to niewielkie firmy zakładane przez samych fotografików lub ich rodziny (dotyczy to m.in. Ryszarda Ziemaka, Stanisława Momota, Macieja Gąsienicy). Systematyczne kolekcjonowanie przez Archiwum Muzeum Tatrzańskiego pocztówek z lat

³⁰ Np. GR/110, 129 (malarstwo), GR/138, 171 (malarstwo i grafika).

³¹ Ukazywały się one z reguły z dwujęzycznymi podpisami: niemieckim i polskim.

³² M.in. GR/2170 (Ornak), GR/953, 1109 (Dom Turysty), GR/883/17 (Muzeum Lenina).

³³ M.in. GR/877 (Pod Smrekami), GR/2143 (COS).

³⁴ M.in. GR/872 (Energetyk), GR/874 (Hyrny), GR/956 (Rzemieślnik), GR/2172 (Kasprowy).

7

7 Skok na Krokwi. Fot. i nakł. Henryk Schabenbeck, 1939. MT-ZA, sygn. GR/3503/14

8 Hotel Orbis Kasprowy. Poczтівka wydana nakładem Krajowej Agencji Wydawniczej. MT-ZA, sygn. GR/2172

185

8

dziewięćdziesiątych XX w. i początku XXI w. nie jest już możliwe. Być może w erze cyfryzacji współczesne zbiory mogą być zastąpione plikami cyfrowymi, niewymagającymi zbyt wiele miejsca do magazynowania.

PODSUMOWANIE

W zbiorach Muzeum Tatrzańskiego znajduje się przeszło sześć tysięcy pocztówek, nie licząc albumów ze zdjęciami zawierającymi sporadycznie widokówki, ale stanowiącymi odrębne jednostki archiwalne. Do najstarszych należą zbiory Zygmunta Gnatowskiego, posegregowane co prawda w albumach, ale zinwentaryzowane jako cztery jednostki z ponumerowanymi pocztówkami³⁵. Podobnie zinwentaryzowane są jeszcze trzy większe albumy, zawierające łącznie ok. 870 egzemplarzy³⁶. Pozostałe zbiory to niewielkie grupy lub pocztówki zinwentaryzowane pojedynczo³⁷. Reprezentują one egzemplarze od końca XIX w. do początku XXI w., przy czym najbardziej kompletne to zbiory do 1918 r., bardzo reprezentatywne są kolekcje z okresu międzywojennego oraz pierwszych lat po drugiej wojnie światowej, do końca kadencji Juliusza Zborowskiego (1965). Mnogość wydawców i wzorów po 1990 r. uniemożliwia zbieranie wszystkich egzemplarzy.

Pocztówki w zbiorach Muzeum Tatrzańskiego reprezentują różnorodną tematykę, począwszy od widoków krajobrazowych, poprzez interesujące lub charakterystyczne obiekty architektoniczne i pomniki, zawody i obiekty sportowe, wizerunki górali i górali, wizerunki sławnych osób, reprodukcje dzieł malarskich i rysunków, zdobnictwo ludowe i regionalne, na kartach okolicznościowych skończywszy. Stanowią one, obok zdjęć oryginalnych, niezastąpione źródło badań historycznych, zwłaszcza w zakresie historii sztuki i architektury.

BIBLIOGRAFIA

- Czarnowski Adam, *Dawne pocztówki tatrzańskie*. „Wierchy” 1983, nr 52, s. 164–180.
- Czarnowski Adam, *Tatrzańska fotografia krajoznawcza (część I – do roku 1918)*. „Wierchy” 1997 [wyd. 1998] nr 63, s. 119–142.
- Czarnowski Adam, *Tatrzańska fotografia krajoznawcza (część II – od roku 1919)*. „Wierchy” 1998 [wyd. 1998], nr 64, s. 171–192.
- Gawąd Ewa, Darowski Jerzy, *Zbiory fotograficzne Muzeum Tatrzańskiego w Zakopanem*. „Fotografia” 1982, nr 1 (25), s. 40–42.

³⁵ GR/172/1283, GR/173/1184; GR/174/1165.

³⁶ GR/2645/1151; GR/2900/1662, GR/3086/1101, GR/3500/1107.

³⁷ Np. po kilka pocztówek zawierają zespoły: GR/080, GR/098, GR/103, GR/129, GR/139, GR/142, GR/158, GR/1199, GR/2006, GR/2107, GR/2193, GR/2195, GR/2197, GR/2198, GR/2201, GR/2202, GR/2224, GR/2226, GR/2227, GR/2229, GR/2231–2240, GR/2303, GR/2318–2320, GR/2355, GR/2359, GR/2367, GR/2369, GR/2370, GR/2381–2385, GR/2468–2472, GR/2483–2485, GR/3503, GR/3506, GR/3531, GR/3532.

- Kolbuszewski Jacek, *Tatry na dawnej fotografii* [w:] *Tatry. Fotografie Tatr i Zakopanego 1859–1914*. Olszanica [2002], s. 27–34.
- Liscar Anna, *Biogramy fotografów* [w:] *Tatry. Fotografie Tatr i Zakopanego 1859–1914*. Olszanica [2002], s. 245–249.
- Liscar Anna, *Cudne widoki gór naszych* [w:] *Tatry czas odkrywców*. Zakopane 2009, s. 85–111.
- Liscar Anna, *Fotografowie odkrywają Tatry*. „Podkowiński Magazyn Kulturalny” [Podkowa Leśna] 2009, nr 61–62.
- Liscar Anna, *Wystawa „Patrzę w Tatry... Fotografia tatrzańska i zakopiańska do 1914 r.”*, Muzeum Tatrzańskie im. dra Tytusa Chałubińskiego w Zakopanem, 8 lipca 2000 – 7 stycznia 2001 r. „Dagerotyp” [Warszawa] 2000, nr 9, s. 49–52.
- Liscar Anna, Okołowicz Stefan, *Czas znieruchomiały* [w:] *Tatry. Fotografie Tatr i Zakopanego 1859–1914*. Olszanica [2002], s. 17–25.
- Siarzewski Wiesław, *Historia fotografii tatrzańskiej. Awit Szubert*. Zakopane 2011.
- Siarzewski Wiesław, *Tatr fotografowanie. Amatorzy i profesjonaliści, czyli trudne początki*. „Tatry” 2007, nr 2 (20), wiosna, s. 52–60.
- Siarzewski Wiesław, *Zdjęcia Zakopanego i Tatr z pracowni Stanisława Bizańskiego w Krakowie*. „Dagerotyp” [Warszawa] 2011, nr 20, s. 27–104.
- Sunderland Jan, *Początki polskiej fotografii tatrzańskiej*. „Fotografia” 1959, nry 2–6.
- Sunderland Jan, *Polska fotografia tatrzańska końca XIX wieku*. „Fotografia” 1960, nr 4.
- Sunderland Jan, *Polska fotografia tatrzańska na początku XX wieku*. „Fotografia” 1960, nr 5 i 6.
- Żakowicz Aleksander, Gajewski Kazimierz, *Fotografia tatrzańska do roku 1918. Stanisław Bizański, Awit Szubert i inni*. Częstochowa–Katowice–Lwów 2004.

RESUMÉ

Pohľadnice, to je vynález 70. rokov 19. stor. Prvé tatranské pohľadnice sa objavili v r. 1894 a zachytávali pohľady z južnej stany Tatier. Autorom ďalších z prvých fotografií, ktoré sa ocitli na tatranských pohľadniciach, bol Awit Szubert (1837–1919). Už na začiatku 80. rokov 19. stor. bolo možné kúpiť si v Dworci Tatrzańskom pamätne Szubertove fotografie a od r. 1885 aj Stanisława Bizańskiego vo formáte albumových reprodukcii nalepených na ozdobných kartónoch. Najstaršie pohľadnice s pohľadmi na Tatry alebo zvečňujúce charakteristické miesta alebo budovy v Zakopanem sa objavili v polovici 90. rokov 19. stor. a rýchlo sa stali populárnym a atraktívnym spôsobom predávania obrazov a správ a taktiež propagácie regiónu v krajine aj za jej hranicami. V prvom desaťročí 20. stor. kolovalo niekoľko tisíc vzorov tatranských pohľadníc. Ich autori pochádzali z čoraz početnejšieho okruhu tatranských fotografov, regrutujúcich sa z profesionálnych fotografov, turistov a horelcov, vydavateľmi sa stávali tak renomované vydavateľstvá, ako aj malí lokálni nakladatelia. Nahrával tomu rozvoj fotografie, ktorý uľahčoval vytváranie snímok amatérmi, čo umožnilo aj výrobu pohľadníc na základe vlastných fotografií. Už v r. 1907 existovalo viac

ako 5000 vzorov. Ich autormi sa stávali čím ďalej tým početnejší tatranskí fotografi, profesionáli, turisti a alpinisti.

V zbierkach Tatranského múzea sa nachádza viac ako šesťtisíc pohľadníc, ak nepočítame albumy s fotografiami, ktoré sporadicky obsahujú aj pohľadnice, tvoriace samostatné archívne jednotky. K najstarším patrí zbierka Zygmunta Gnatowského, síce rozdelená do albumov, ale inventarizovaná ako štyri jednotky s očíslovanými pohľadnicami. Podrobne inventarizované sú ešte tri väčšie albumy, obsahujúce celkom cca 870 exemplárov. Zostávajúce zbierky sú nevelké skupiny alebo jednotlivo inventarizované pohľadnice. Reprezentujú exempláre od konca 19. do začiatku 21. stor., pričom najkomplexnejšie sú zbierky do r. 1918, vysoko reprezentatívne sú kolekcie z medzivojnového obdobia a prvých rokoch po 2. svetovej vojne, do konca pôsobenia riaditeľa Juliusza Zborowského (1965). Nadmiera vydavateľov a vzorov po r. 1990 znemožňuje zbieranie všetkých exemplárov.

Pohľadnice v zbierkach Tatranského múzea zastupujú rôznorodú tematiku, od krajín cez zaujímavé alebo charakteristické architektonické objekty a pomníky, podobizne ľudí, profesijné a športové objekty, portréty horalov a horaliek, slávnych osôb, reprodukcia maliarskych diel a obrazov, ľudovú a regionálnu ornamentiku a končiac príležitostnými lístkami. Popri originálnych fotografiách tvoria nenahraditeľný historický prameň, predovšetkým v oblasti histórie umenia a architektúry.